

Universitatea Națională de Arte din București

TEZĂ DE DOCTORAT

**ROLUL ȘI POZIȚIA CURATORULUI ÎN CÂMPUL ARTEI
CONTEMPORANE**

Doctorandă: Marincu-Țăranu Gabriela Diana

Coordonator științific: Prof. Univ. Dr. Anca Oroveanu

2017

Sumar:

INTRODUCERE

1.	FUNCȚIA EXPOZIȚIEI CA INSTITUȚIE ȘI ROLUL CURATORULUI ÎN ZILELE NOASTRE. O SCURTĂ ISTORIE	
1.1.	Câteva considerații introductive despre istoria curatoriatului	7
1.2.	Curatorul-autor și noile sale funcții în anii 1960-1970	16
1.3.	Anii 1990 și schimbările aduse în domeniul curatoriatului.	
a.	De la practică la discurs	45
b.	Relația dintre curatoriat și critica de artă	51
c.	Auctorialitatea problematică a curatorului	54
d.	Expoziția ca mijloc de expresie și „Noul instituționalism”	63
2.	MISIUNEA EXPOZIȚIILOR DE ARTĂ DE A DESCOPERI NOI ARTIȘTI. MOMENTUL 1989	
2.1.	„Cuvinte de acces” în lumea artei contemporane.....	70
2.2.	Globalizare și mondializare. Curatoriatul transnațional (Studiu de caz: <i>Les Magiciens de la Terre</i>)	86
2.3.	Globalizarea văzută din Lumea a Treia (Studiu de caz: A treia ediție a Bienalei de la Havana)	101
2.4.	Politici identitare și strategii de reprezentare (Studiu de caz: <i>The Other Story</i>)	120
2.5.	Poate vorbi subalternul? În ce limbă?	129
3.	POVARA REPREZENTĂRII NAȚIONALE. „UNII SUNT MAI GLOBALI DECÂT ALȚII”	
3.1.	Bienalele și noile „centre” ale artei	138
3.2.	Expoziții globale după 1989. Propunerile curatorului Okwui Enwezor.....	149
3.3.	Fascinația Balcanilor în anii 1990-2000. Expozițiile regionale ale fostului bloc estic.....	173
3.4.	Povara reprezentării naționale. Expozițiile naționale și rolul lor.	193

3.5. Inițiative locale și „complexe expoziționale”	198
--	-----

ÎN LOC DE CONCLUZIE. TREBUIE MEREU SĂ O IEI DE LA ZERO	207
--	-----

ANEXE

1. Interviuri realizate de autor (selecție):	
1.1. Interviu cu Gerardo Mosquera	211
1.2. Interviu cu Alexandru Antik	218
1.3. Interviu cu Mircea Florian	224
1.4. Interviu cu Dan Mihălțianu	228
2. Activitate curatorială (selecție):	
2.1. Alte încăperi	237
2.2. Inventând adevărul. Despre ficțiune și realitate	240
2.3. Proiectul Punctul alb și cubul negru.....	244
2.4. Povestind imagini / Imaginând povești	279
BIBLIOGRAFIE	283

REZUMAT

Cuvinte-cheie:

Curator-autor, muzeu, expoziție, discurs curatorial, strategii de reprezentare, naționalitate, politici identitare, occidental / non-occidental, globalizare, local, balcani.

Problema definirii curatorului în raport cu celelalte funcții care contribuie la modelarea discursului despre artă (criticul, istoricul de artă, galeristul, muzeograful etc.) este una de actualitate și de interes pe plan internațional, iar responsabilitatea pe care o implică expunerea artei contemporane odată cu evoluția figurii curatorului depășește decupajul temporal al unui eveniment punctual. Curatorul a devenit în ultimii douăzeci de ani nu doar promotorul unui gust personal care poate face și desface cariera unui artist, ci și cel care scrie în timp real istoria artei prin istoria expozițiilor, împletind cele două trasee, până nu de mult distincte. Teza mea reface traseul celor mai importante figuri istorice ale domeniului și încearcă să explice evoluția fulgurantă a statutului curatorului prin raportarea la schimbările culturale și artistice începând cu anii 1960.

Am ales această temă pornind de la curiozitatea personală și profesională de a lămuri nu doar istoria acestui domeniu tot mai popular, ci și pentru a putea proiecta viitorul lui. Se discută tot mai mult despre eșecul curatorului și disoluția unui model care azi nu mai poate funcționa. Se înaintează ipoteze conform cărora viitorul meseriei stă sub semnul restructurării sale totale. Se vorbește tot mai mult despre înfrângerea instituțiilor muzeale și se caută modele noi. În tot acest context, evenimentele expoziționale pe care le-am invocat și care m-au ghidat cred că pot proiecta în viitor atât o viziune optimistă asupra sarcinilor pe care curatorul le mai are încă de dus, cât și una pesimistă, marcată de presiunea de a produce rezultate cuantificabile imediat într-un domeniu care ascunde în subteran o imensă responsabilitate.

Am încercat prin această lucrare să decupez din complexitatea peisajului curatoriatului contemporan acea secțiune relevantă pentru statutul pe care îl are România pe scena artei internaționale, fără să ofer însă o citire foarte dirijată în acest sens, ci mai degrabă să dezvălui prin ricoșeu anumite probleme care inevitabil afectează și influențează receptarea unui spațiu geografic marginal într-o arenă vastă de interese, tendințe și direcții curatoriale, așa cum s-au desprins ele din cercetarea ultimilor ani. Atât în calitate de practician al acestei meserii, cât și în cea de observator, mi-am dezvoltat o atenție deosebită față de problema identității și alterității. Privind expoziția și ca pe o capsulă a timpului, care mereu se dovedește insuficientă

și care se consumă rapid ca experiență, rămânând în urmă un material documentar supus la rândul lui unor inevitabile deformări pe parcurs, consider că scrierea unei istorii a expozițiilor trebuie filtrată printr-o conștiință critică în măsură să redea punctele de intersecție între local și internațional, periferie și centru, într-un mod asumat și clar, fără complexe.

Fiecare capitol și subcapitol își propun să redea o perspectivă prin care se privește întâi la nivel global influența curatorului și a discursului expozițional asupra scenei de artă, iar apoi la un nivel tot mi apropiat, până la situația în care s-ar putea așeza o oglindă în fața demersurilor locale, regăsite în România ultimilor douăzeci de ani. Punctul zero de la care pornește această lucrare este momentul 1989, atunci când prăbușirea regimului comunist marchează și dorința artiștilor din Europa de Est de a se integra unui circuit mai larg de expunere și relaționare cu artiștii colegi.

Studiile de caz se succedă conform unui efect de pâlnie, de la expozițiile „globale”, cele care conturează profilul curatorului internațional sau curatorului „de bienală”, prin expozițiile regionale, care dau tonul unor discursuri identitare bazate pe criterii geografice și politice, la expozițiile naționale, unde se împletește nevoia de integrare cu dorința de a fi diferit. Unul dintre criteriile care structurează această propunere pornește de la distincția dintre *Celălalt radical* și *Celălalt apropiat*, pe urmele lui Piotr Piotrowski, ținând cont de interogările în ce măsură se perpetuează o viziune stereotipă despre relația cu *Celălalt* și ce concepte sau instrumente noi sunt angrenate pentru a regândi această relație. Studiile de caz sunt selectate dintr-o mulțime de exemple relevante căroră nu le-am putut acorda atenția pe care o merită, dar care vor fi pe alocuri menționate; exemplele asupra căroră m-am oprit în cadrul lucrării au în vedere dimensiunea, miza formulată și informația pe care o aduc aceste expoziții în scena artei internaționale.

Intenția lucrării mele este de a descifra, analiza și interpreta discursurile despre identitatea *Celuilalt* promovate de câteva expoziții importante, care vor constitui studiile de caz ale lucrării. punând în evidență cele două tipuri de alteritate la care se raportează Occidentul. O analiză a expozițiilor dedicate cunoașterii *Celuilalt* scoate la iveală fie metode de contestare a felului în care arta așa-zis marginală sau periferică este asimilată de Vest, fie strategii de perpetuare a unui sistem circular închis, care blochează orice cale de ieșire din aceste dihotomii.

Prima parte a lucrării cuprinde o scurtă istorie a profesiei de curator și o explorare a sa din diferite perspective, în special a atingerilor sale cu alte domenii și a „împrumuturilor” creative pe care le solicită din partea artei pentru a ieși din sfera clasicului organizator de expoziții. Apoi, m-a interesat ce a adus nou și util analiza critică a textelor care reiterează

conflictul dintre curator și artist și în ce măsură această dezbatere mai este de actualitate. Modelele pe care această profesie se bazează sunt analizate din anii 1970 până astăzi, asumându-mi inevitabilul decupaj subiectiv pe care un astfel de demers îl presupune.

A doua parte pornește de la încercare de a înțelege cum s-a constituit discursul „vestului” asupra „restului”; care este relația dintre acest discurs și putere; cum se construiește un nou discurs pentru a depăși schematismul entităților omogene opuse ca „subaltern” și „colonizator”; care este contribuția antropologiei și sociologiei în conturarea unei noi viziuni asupra acestor raporturi; și cum au încercat expozițiile să aducă o nouă abordare socio-culturală a alterității.

A treia secțiune a lucrării se axează pe „povara reprezentării”, alături de tendința de a recupera arta din fostele țări comuniste și de a le prezenta publicului ca descoperiri recente. În acest context, una dintre observațiile importante care se deslușesc de aici este lipsa unui contra-curent din partea subiecților cercetați și a instituțiilor locale, în măsură să formuleze propria viziune asupra istoriei. În lipsa acestor clarificări, imaginea care se proiectează asupra periferiei va continua să deformeze – mai mult sau mai puțin – un context local și regional în spiritul a ceea ce se așteaptă de la el.

Pe parcursul cercetării, anumite teme au căpătat un contur mult mai pronunțat decât cel vizat inițial, altele s-au scufundat, iar proporția rezultată privilegiază contextul internațional în detrimentul celui românesc, având convingerea că lămurirea aspectelor de natură istorică ar putea să creeze pe termen lung fundația de care avem nevoie și pentru o istorie locală a fenomenului.

Consider că rezultatele acestui studiu scot în evidență punctele cele mai importante ale unei conștientizări legate de puterea, dar și de limitele pe care instrumentul expoziției le mobilizează. Cu ajutorul interviurilor și a studiilor de caz aprofundate, această lucrare a pus în valoare mai multe voci și discursuri în măsură să redea pluralitatea perspectivelor și a abordărilor posibile, oscilând între deconstrucția modelului de curator superstar și reconstrucția lui ca un pion important în depășirea dihotomiilor centru-periferie.